

ΣΟΦΙΑΣ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΔΟΣ — ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΑΠΟ
ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΟΥ
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ
ΜΙΑ ΑΓΑΠΗ ΜΕΓΑΛΗ

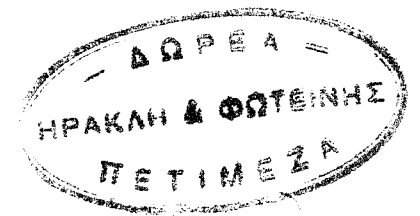
**ΠΕΤ
067
457**

**ΑΘΗΝΑΙ
1960**

ΣΟΦΙΑΣ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΔΟΣ — ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Α Π Ο
Τ Ο Η Μ Ε Ρ Ο Λ Ο Γ Ι Ο Μ Ο Υ
Σ Υ Μ Π Λ Η Ρ Ω Μ Α
Μ Ι Α Α Γ Α Π Η Μ Ε Γ Α Λ Η

ΑΘΗΝΑΙ
1960

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

ΣΑΝ

ΕΥΛΑΒΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΓΙΑ ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

8 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1910 — 1960

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
67457

1960

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Όσο μεγαλείτερη εΐταν ή συγκίνηση πού προκάλεσε ή αυτοκτονία του Περικλή Γιαννόπουλου, τόσο εύκολώτερα ξεχάστηκε ό άνθρωπος κι' ό συγγραφέας. Τόν επανέφεραν στην επικαιρότητα, λίγο πριν από τον πόλεμο, ό Γιώργος Κατσιμπαλης κι' ό Άντρέας Καραντώνης. Μέσα στο πολυσέλιδο τεύχος των «Νέων Γραμμάτων» πού του αφιέρωσαν, συγκέντρωσαν σχεδόν όλες τις γνωστές μελέτες του και δοκίμιά του, καθώς και όλα τα κριτικά άρθρα πού είχαν γραφτεί γι' αυτόν από τις πιο έγκυρες πέννες της εποχής, τον Γαβριηλίδη, τον Ξερόπουλο, τον Νιρβάνα, τον Καμπάνη, χωρίς να παραλείψουν να περιλάβουν κι' όλα τα σχόλια πού είχαν δημοσιευτεί στις έφημερίδες για την αυτοκτονία του. Έτσι, τó τεύχος εκείνο δίνει στον αναγνώστη όλα τα στοιχεία πού χρειάζονται για να συλλάβει την παράδοση αυτή μορφή των γραμμάτων μας, πού από την πρώτη στιγμή έδωσε δείγματα μιας ύψηλης πνευματικής άρετης, αλλά πού έχασε τó θάρρος της και λύγισε στο πρώτο ένάντιο φύσημα του ανέμου.

Τό πιο περίεργο είναι ότι, ύστερα από την επαναφορά του αυτή στην πρώτη γραμμή του πνευματικού ενδιαφέροντος, ό Περικλής Γιαννόπουλος δέν άργησε πάλι να βυθιστεί στη σκιά. Καείς δέ μιλεΐ πια γι' αυτόν, κι' ή λήθη πού τον σκεπάζει είναι συνδεδεμένη με κάποια δυσφορία για τις ιδέες πού ύποστηριξε. 'Η φωνή του, φωνή ενός άλλου καιρού, δέ βρήκε στις νέες ψυχές την άπήχηση πού θα δικαιολογούσε ή φλόγα της. Δέν ύπάρχει καμμιά άμφιβολία πως οι ιδέες του Περικλή Γιαννόπουλου δέν είναι σήμερα άπλως ξεπερασμένες, αλλά φαίνονται και στη σύλληψή τους την ίδια, άνεδαφικές. 'Ο άδυσώπητος άντιευρωπαϊσμός του εΐταν ένας καθαρός παραλογισμός. Πρέπει όμως να κοιταχτεί κάτω από τó πρίσμα του καιρού του, για να έξηγηθεΐ

καὶ τὸ πάθος μὲ τὸ ὁποῖο τὸν προπαγάνδιζε. Τὸ κήρυγμά του γιὰ μιὰ συσπείρωση στὶς δικές μας ἀποκλειστικὰ δυνάμεις εἶταν συνέπεια τῶν πνευματικῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν Ἑλλάδα, γύρω στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, καὶ τῆς πίστεως ποὺ καλλιέργησε ὁ Γιαννόπουλος γιὰ μιὰ ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μὲ τὴν προσφυγὴ στὶς πρῶτες πλούσιες κι' αὐθεντικές του πηγές. Κυρίαρχη ἰδέα του, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέρρεαν ὅλες οἱ ἄλλες, εἶταν ὁ ἔρωτάς του γιὰ τὴν ὁμορφιά, ἢ πίστη του γιὰ τὴν παντοδυναμία τοῦ ἔρωτα, (ἢ λέξη παρμένη στὴ πιὸ πλατεῖα ἔννοια). Αὐτὴν ἐξέφραζε κι' αὐτὴν ἐπρόβαλε μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ποὺ διέθετε ἢ ἐκλεκτὴ φύση του «Ἡ τέχνη εἶναι ἔρως», μᾶς διαβεβαιώνει σ' ἓνα ἐκτενέστατο δοκίμιό του Π ε ρ ῖ τ ῆ ς σ υ γ χ ρ ὶ ο υ Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς Ζ ω γ ρ α φ ι κ ῆ ς. Οὔτε κρύο, οὔτε ζέστη, οὔτε πείνα, οὔτε δίψα, οὔτε ἐμπόδια γνωρίζει ὁ ἔρως. Καὶ ἔρως εἶναι μέθη. Τίποτε δὲν εἶναι τὸ καλλιτέχνημα ποὺ δὲν τὸ γεννᾷ ἢ μέθη. Δι' ὅλων τῶν ἀγωνισμάτων τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ὀδύνης, ἃς κατανικήσουν ὅλας τὰς σκληρότητας καὶ τὰς χονδρότητας τῶν σωμάτων των οἱ νέοι καλλιτέχναι, διὰ νὰ καταστήσουν τὸν ὀργανισμόν των εὐαίσθητον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις». Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ποὺ εἶχε προκρίνει καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Γιαννόπουλος καὶ ποὺ ἔκανε τὸ πνεῦμα γόνιμο. Κάθε τί τὸ γήινο, τὸ καθημερινό, τὸ ἰσοπεδωτικό, τὸ αἰσθητικὰ φθαρμένο, τὸν ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση. Ἀναζητοῦσε τὴν πρωτοτυπία σὲ μιὰ ὅλο καινούρια αἴσθησι τῆς ζωῆς.

Σ' αὐτὴ τὴν τόσο νόμιμη ἀνάγκη τοῦ πνεύματός του νὰ γενθεῖ τὴν ὁμορφιά στὶς φυσικὲς τῆς πηγές, πρέπει ν' ἀποδόσουμε καὶ τὴν ἀντιευρωπαϊκὴ του μανία. Ἐκήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν εὐρωπαϊκῶν πνευματικῶν ἀξιῶν ὄχι γιὰτὶ αὐτὲς καθεαυτὲς εἶταν στερημένες ἀπὸ βαθύτητα, ἀλλὰ γιὰτὶ ἔφταναν στὴν Ἑλληνικὴ ἀγορὰ ξέφυγες, παραποιημένες, γυμνές ἀπὸ οὐσία. Κι' ἀναζήτησε, ὄχι μιὰ ἐπιστροφή στὴν Ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα σύμφωνα μὲ τὸ στεῖρο πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μιὰ πηγὴ ἐμπνεύσεως, αἰώνια ζωντανῆς, μέσα στὶς μεγάλες ἀλήθειες τοῦ πολιτισμοῦ τῆς. Ἐπίστεψε μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ, πὼς τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα μπορούσε ν' ἀναγεννηθεῖ μέσα στοῦ φῶς τῶν ἀληθειῶν αὐτῶν, ποὺ εἶχαμε τὴν εὐχέρεια, σὰ λαὸς περιούσιος, νὰ τὶς ἀναπνεύ-

σουμε μέσα στὸν ἴδιο φυσικὸ καὶ πνευματικὸ χῶρο ποὺ τὶς εἶχε ἐμπνεύσει. Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος ἐθεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους σὰν ἓνας καθυστερημένος ἀρχαιολάτρης, ἐνῶ οὐσιαστικὰ εἶταν ἓνας πρωτοπόρος.

Δὲν πρέπει διόλου ν' ἀμφιβάλλουμε, ἂν ζοῦσε σήμερα θὰ εἶχε τοποθετήσῃ τὸ πνευματικὸ του αἴσθημα μέσα στὶς ἀνάγκες τοῦ δικοῦ μας καιροῦ. Δὲν εἶχε, ἄλλωστε, νὰ κάμει παρὰ ἓνα μικρὸ βῆμα γιὰ νὰ προσεγγίσει τὶς πιὸ ριζοσπαστικὲς ἀντιλήψεις μας. Τί ἄλλο ζητοῦμε τώρα, παρὰ μιὰ τέχνη ποὺ νὰ ἔχει τὶς ρίζες τῆς στοῦ φυλετικὸ μας χαρακτήρα καὶ τὴν Ἑθνικὴ μας ζωὴ; Ποῦ νὰ κλίνει μέσα τῆς ὅλες τὶς παραδόσεις μας, ὅλο τὸν πλοῦτο τοῦ μεγάλου πατρογονικοῦ μας πολιτισμοῦ; Μόνο, ποὺ πιστεύουμε ὅτι ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς εἶναι πᾶ κληρονομία ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας, καὶ ὅτι ἢ σημερινὴ μας τέχνη τότε μόνο θὰ εἶναι ἄξια τοῦ ὀνόματος, ὅταν μπορέσει νὰ πάρει τὴ θέση τῆς, σὰ μιὰ φωνὴ ὑπολογίσιμη, μέσα στὴν μεγάλη Εὐρωπαϊκὴ ὀρχήστρα. Ἄν ἐπροπαγάνδιζε ὁ Γιαννόπουλος ἓνα εἶδος πνευματικοῦ ἀπομονωτισμοῦ, εἶταν γιὰτὶ διόλου δὲν εἶχε τεθεῖ τότε τὸ Εὐρωπαϊκὸ θέμα μὲ τὸν ἀμείλικτο τρόπο ποὺ τίθεται σήμερα. Ὁ κόσμος εἶταν κομματιασμένος, (ὄχι μόνο πολιτικὰ ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ), ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς, ὥστε νὰ κινεῖται καὶ νὰ δρᾷ χωρὶς τὴν προοπτικὴ τῶν μεγάλων καὶ ἀμέσων ζυμώσεων, ποὺ γίνονται σήμερα σὲ παγκόσμια κλίμακα. Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Γιαννόπουλος εἶταν ἱκανὸς νὰ προσαρμόσει τὸ ἰδανικὸ του πρὸς τὰ δεδομένα τοῦ κόσμου μας, νὰ συλλάβῃ τὴν ἔκτασι τῶν ἐρωτημάτων ποὺ ἔχουν τεθεῖ ἐπάνω στὴ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου. Εἶχε ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητες τὶς πνευματικὲς του κεραίες, κι' ἀπ' αὐτὲς προπάντων θὰ τὸν κρίνουμε σήμερα.

Τὸ ἐρώτημα ποὺ μένει ἀνοιχτὸ καὶ ποὺ θὰ μπορούσαμε τώρα νὰ τὸ ἀντιμετωπίσουμε πιὸ ἀνετα, μὲσ' ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦ καιροῦ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς νέων στοιχείων, εἶναι γιὰτὶ αὐτοκτόνησε ὁ Γιαννόπουλος; Ἐπιφανειακά, δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος ποὺ νὰ δικαιολογεῖ μιὰ τέτοια χειρονομία. Ὡς τὴν τελευταία στιγμὴ τοῦλάχιστον, δὲ φαίνεται νὰ εἶχε χάσει τὸ κέφι του γιὰ τὴ ζωὴ. Ἡ ἀγάπη του ἐκδηλωνόταν μὲ τὴν ἴδια ἐκρηκτικὸτητα, γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὸν ἀνθρώπο, γιὰ τὴ φύση, γιὰ κάθε

τί πού ανέκαθεν τὸν ἐνέπνεε. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του δὲν εἶχε παρουσιάσει καμμιά αἰσθητὴ μεταβολή. Καὶ τὰ οἰκονομικά του εἴταν καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Γι' αὐτὸ κι' οἱ φίλοι του, στοὺς ὁποίους ἔκανε διαρκῶς ὑπαινυγμοὺς γιὰ ὅ,τι ἔμελλε νὰ συμβεῖ, δὲ φαίνεται νὰ εἶχαν δώσει καμμιά ἰδιαίτερη σημασία. Ἡ εὕρισκαν τοὺς ὑπαινυγμοὺς αὐτοὺς πολὺ σκοτεινοὺς, ἢ δὲν ἐκτιμοῦσαν ἀρκετὰ τὴ σοβαρότητά τους. Τοὺς ἔπαιρναν γιὰ παραδοξολογίες. Ὡστόσο, εἶναι πάμπολλες οἱ ἐνδείξεις ὅτι ὁ Γιαννόπουλος εἶχε πάρει ἀπὸ καιρὸ τὴν ἀπόφασή του νὰ πεθάνει. Ἡδὴ, ἀπὸ τὸ 1903, δηλαδὴ ἑφτά χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ μοιραῖο τέλος, εἶχε πεῖ: «Θέλω νὰ πεθάνω νέος. Καὶ θέλω νὰ πεθάνω ὀρθός.» Κι' ὅταν πιά βρισκόταν στὸ κατώφλι τοῦ θανάτου, μιὰ βδομάδα πρὶν ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία, τὴν περιέγραψε προκαταβολικά, σὰν μέσα σ' ἓνα ὄνειροπόλημα, στὸ φίλο του Δημητράκη Καμπούρογλου, μὲ μιὰ καταπληκτικὴ ἀκρίβεια: «Νὰ πάρεις, εἶπε, ἓνα ὄμορφο, κάτασπρο ἄτι, χωρὶς σέλλα, χωρὶς χάμουρα. Νὰ τὸ καθαλίσῃς καὶ νὰ τὸ πιάσεις ἀπὸ τὴ χαιτὴ μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἐνῶ μὲ τὸ ἄλλο νὰ κρατᾶς ὑψωμένο τὸ πιστόλι. Ἐχοντας δυὸ βάρη στὰ πόδια σου, νὰ χτυπήσεις δυνατὰ καὶ νὰ μπεῖς μαζί του ὀρμητικὰ στὴ θάλασσα. Κι' ὅταν δὲ μπορεῖς πιά νὰ προχωρήσεις, νὰ γείρεις καὶ νὰ πυροβολήσεις στὸν κρόταφο. Τὸ ἄλογο θὰ σὲ ξεφορτωθεῖ καὶ θὰ γυρίσει στὴ στεριά. Κι' ὁ ἀναβάτης θὰ χαθεῖ στὸ βάθος τῆς γαλανῆς μας θάλασσας, χωρὶς νὰ φανεῖ ποτὲ πιά...» Αὐτὸ τὸ ὄνειροπόλημα ἔγινε πραγματικότητα στὴν ἀκρογιαλιά τοῦ Σκαραμαγκᾶ. τὸ πρῶτ' ἡμέρᾳ τῆς 8ης Ἀπριλίου τοῦ 1910. Τὸ γεγονός μαθεύτηκε ἀπὸ ἓνα γράμμα πού εἶχε στείλει ὁ ἴδιος σ' ἓνα συγγενῆ του πρὶν ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία. Ἐγιναν ἔρευνες ἐξονυχιστικὲς γιὰ νὰ βρεθεῖ τὸ πτώμα, πού ἀπόμεναν ἄκαρπες. Ἡ θάλασσα τὸ ἀπέδωσε στὴ γῆ ὕστερα ἀπὸ δυὸ βδομάδες.

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιστατικὸ τοῦ θανάτου. Ὑπάρχει σ' ὄλην αὐτὴν τὴν ἱστορία κάποιος τόνος ρωμαντικός, πού ντύνει μ' ἓνα πέπλο ποιήσεως τὴ δραματικότητά της. Ἐχομε ἀργότερα τὴν αὐτοκτονία τοῦ Κώστα Καρυωτάκη, τὴν αὐτοκτονία τοῦ Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, ἀλλὰ σ' αὐτὲς τὸ δραματικὸ στοιχεῖο προσφέρεται χωρὶς μύθο. Ἡ ζωὴ τους ἢ ἴδια δικαιολογεῖ τὸ θάνατό τους. Στὴν περίπτωσι τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου, ὁ θάνατος δὲν

ἐπεξηγήθηκε σὰ λύτρωσι ἀπὸ τὰ δεσμὰ μιᾶς ζωῆς μαρτυρικῆς ἀλλὰ σὰν ἐπισφράγιση μιᾶς ιδέας. Γιατὶ ποτὲ ὁ Γιαννόπουλος δὲν παραδέχτηκε πὼς ἡ ζωὴ τοῦ εἶχε γίνει βᾶρος. Ἐῖταν ἡ ὑπερφηφάνεια τοῦ καλλιτέχνη, πού ἤθελε νὰ παίξει τὸ ρόλο του ὡς τὸ τέλος. Ἐῖταν ὁ ἴδιος ὁ ρωμαντισμὸς του πού μεταμόρφωνε τὴ χυδαιότητα σὲ ὁμορφιά; Πάντως ἡ αὐτοκτονία του εἶταν στὸ βάθος μιὰ τραγωδία, πού θέλησε νὰ γίνει σάλπισμα νικητήριου.

Ὑπάρχουν, λοιπόν, ἀσφαλῶς οἱ λόγοι τῆς αὐτοκτονίας, ὅσο κι' ἂν ὁ ἴδιος θέλησι νὰ τοὺς κρύψει. Οἱ ρεπόρτερ τῶν ἐφημερίδων πού συνέλεξαν πληροφορίες πάνω στὸ περιστατικὸ, σημειῶνουν μιὰ λεπτομέρεια πολὺ οὐσιώδη, πού ἔμεινε χωρὶς συνέχεια. Ὅτι δυὸ Ἀθηναῖες κοπέλλες, ὅταν τὸ πτώμα ξεβρόσθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, κατέβηκαν μὲ τὸ πρῶνὸ τραῖνο στὴν Ἐλευσίνα καὶ στόλισαν μὲ λουλούδια τὸ νεκρὸ. Ἀλλὰ μόλις ἄρχισε νὰ συγκεντρώνεται κόσμος, ἀπομακρύνθηκαν γρήγορα γιὰ νὰ μὴν ἀναγνωριστοῦν. Κι' ἀπὸ μόνο τὸ γεγονὸς αὐτό, ἔχομε ἤδη μιὰ βásiμη ὑπόψια, ὅτι κάποιος αἰσθηματικὸς δεσμὸς εἶταν στὴ μέση, καὶ ὅτι μιὰ πιθανὴ ἐρωτικὴ ἀπογοήτευσι κρύβεται στὸ βάθος ὅλης αὐτῆς τῆς τραγωδίας. Γίνεται τώρα γνωστὸ, πὼς ἡ μία ἀπὸ τὶς δυὸ κοπέλλες εἶταν ἡ ζωγράφος Σοφία Λασκαρίδου, πού ὑπῆρξε ἡ ἀληθινὴ ἐμπνεύστρια τοῦ Γιαννοπούλου. Διατηρεῖ μάλιστα, σὰν πολύτιμο κειμήλιο, πολλὰ γράμματά του καὶ ἄλλα χειρόγραφα, μέσα στὰ ὁποῖα εἶναι φυλαγμένο τὸ μυστικὸ τοῦ θανάτου του, κι' ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἴσως θὰ μπορούσαμε νὰ φωτισθοῦμε περισσότερο γιὰ τὴ γενικώτερη ἀξία τῆς πνευματικῆς του καταβολῆς. Ἀλλὰ ἡ σεβαστὴ δέσποινα, δὲν συγκατατίθεται γιὰ τὴν ὥρα νὰ φέρεי αὐτὰ τὰ χειρόγραφα στὴν δημοσιότητα.

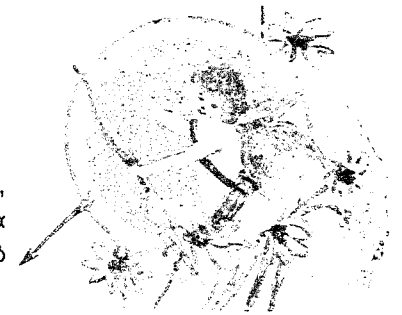
Θὰ εἶταν ὡστόσο παρακινδυνευμένο νὰ πιστέψουμε ὅτι ὁ ἀποκλειστικὸς λόγος τῆς αὐτοκτονίας του εἶταν καθαρὰ αἰσθηματικός. Ὁ Γιαννόπουλος εἶχε καὶ τὶς συγγραφικὲς του ἀπογοητεύσεις. Προσηλωμένος ὅπως εἶταν στὸ Ἑλληνολατρικὸ τοῦ ἰδανικὸ καὶ πιστεύοντας βαθεῖα τὸν ἑαυτό του σὰν κήρυκα μιᾶς ἀληθείας πού θ' ἀνύψωνε τὴ ζωὴ μας καὶ θὰ δικαίωνε τὴν πνευματικὴ μας καταγωγὴ, ἔπεσε κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὰ σύγνεφα ὅταν εἶδε πὼς τὰ δυὸ φυλλάδια πού ἐξέδωσε—τὸ «Νέον Πνεῦμα» καὶ ἡ «Ἐκκλησις πρὸς τὸ Πανελλήμιον Κοινὸν»—ἔμειναν κυριολεκτι-

κῶς ἀζήτητα στὰ βιβλιοπωλεῖα. Δὲν τοῦ εἶταν διόλου ἀρκετὴ ἢ εὐμενὴς ἀπήχηση ποὺ εἶχαν σ' ἕναν στενὸ κύκλο πνευματικῶν ἀνθρώπων. Μέσα στὸν ἐνθουσιασμό του εἶχε πιστέψει πὼς τὰ φυλλάδιά του αὐτὰ θὰ συγκλόνιζαν τὸ πανελλῆνιο. Ἡ ψυχρότητα κ' ἡ ἀδιαφορία τοῦ κοινοῦ τὸν τραυμάτισε καίρια. Ἀπόδειξη, ὅτι πρὶν κάμει τὸ μοιραῖο ταξίδι του στὸ Σκαρμαμαγκᾶ, φρόντισε νὰ κάψει ὅλα τὰ χειρόγραφα του, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶπαν ὅτι ὀλοκλήρωναν ἕνα σύστημα αισθητικῆς. Δραματικὴ κατάληξη ἐνὸς πνεύματος γεμάτου ἔξαρση καὶ ρωμαντικὸ πάθος, ποὺ εἶταν ἄξιο καλλιτέρας τύχης. Μέσα σὲ ὅ,τι ἔχουμε δικό του τώρα, μπορούμε νὰ ἰδοῦμε τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀνιδιοτέλεια ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ τοῦ ἔλειψε ἡ ἀντοχὴ γιὰ τὴν πάλη. Ἄν ἐπέμενε ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, καὶ τὴ γυναῖκα ποὺ ἀγαποῦσε θὰ ἐκέρδιζε καὶ τὴν πνευματικὴ του ὑπόσταση θὰ ὀλοκλήρωνε. Εἶταν μιὰ φύση γεμάτη εὐγένεια, ποὺ τὴν συγκλόνιζε τὸ πάθος γιὰ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια. Κι' ἂν τώρα φαίνεται ξεχασμένος, ἀρκεῖ μιὰ ἀπλὴ νύξη, μιὰ μικρὴ χειρονομία, γιὰ νὰ γίνει ἡ παρουσία του αισθητὴ. Ἡ μνήμη του μᾶς ἐμπνέει τὴ μεγαλειότερη συμπάθεια μέσα σ' ἕναν κόσμον ποὺ ὦρες-ὦρες φαντάζει σὰν ἀγέλη λύκων, καὶ ὅπου ἡ εὐγένεια ἔχει καταστήσει πολυτέλεια περιττή.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΑΓΑΠΗ ΜΕΓΑΛΗ

— 'Η μεγαλύτερη εὐτυχία, μὰ καί ἡ πιό μεγάλη δυστυχία τῆς ζωῆς μου, γεννήθηκε ἀπὸ μιὰ μοιραία συνάντησι.

— Ἐρχόταν ἀντίθετα ἀπὸ μένα, λίγα βήματα μᾶς χώριζαν. Στάθηκε, ἄθελα· στάθηκα κ' ἐγώ. Τὰ μάτια μας συναντήθηκαν. Ἔβγαλε τὸ καπέλλο. Σὰν φωτοστέφανος ἔλαμψαν τὰ χρυσὰ του μαλλιά γύρω στὸ ἀγγελικὸ κεφάλι μὲ τὸν γαλάζιο οὐρανὸ στὰ μάτια. Τὸν κύτταξα ἀχώρταγα μὰ κι' αὐτὸς δὲν ξεκολλοῦσε τὰ μάτια του ἀπὸ τὰ δικά μου.

— Μὲ συγχωρεῖτε, ψυθύρισε, ἡ ὁμορφιά σας μ' ἐθάμπωσε.

— Κ' ἐμένα ἡ δική σας.

— Χαιρέτησε, προσπέρασε, γύρισε πίσω τὸ κεφάλι, κ' ἐγὼ τὴν ἴδια στιγμή γύρισα τὸ δικό μου. Χαμογελάσαμε καὶ οἱ δύο. Αὐτὸ ἦταν.

— Ποιὸς νὰ εἶναι; ἀναρωτιόμουν, ἄγνωστος γιὰ μένα.

— Μεγάλωσα στὴν ἐξοχή, στὴν ἐρημιὰ τῆς Καλλιθέας. Σπάνια ἀνέβαινα στὴν Ἀθήνα. Κάθε Κυριακὴ τὸ ἀπόγευμα, ἔβλεπα μόνο, στὸ σπίτι τῶν γονέων μου ποὺ δέχονταν, τοὺς φίλους καὶ γνωστούς μας.

— Τὴν Κυριακὴ, ἔπειτα ἀπὸ τὸ συναπάντημα ἐκεῖνο, ἔγινε τὸ ἀπροσδόκητο. Μπαίνει στὸ σαλόνι μας ὁ ὠραῖος ἄγνωστός μου. Ἡ καρδιά μου σταμάτησε. Προχωρεῖ μὲ χαιρετάει καὶ συστήνεται.

— Περικλῆς Γιαννόπουλος, θαυμαστής σας.

— Ὡστε γνωρίζατε ποιὰ ἦμουν.

— Είναι δυνατόν! 'Η φήμη του ταλέντου σας και ή όμορφιά σας, μου έδωσαν τό θάρρος νά έλθω σπίτι σας.

— Καλά έκάνατε, έλάτε νά σάς συστήσω στους γονείς μου, αλλά ώς ποιον;

— Λογοτέχνης, είπε.

— 'Εκείνη τήν ώρα, έπαιζε σκάκι ό πατέρας μου με τον ζωγράφο Νίκο 'Οθωναίο. Δέν ήταν δυνατόν νά διακόψω τό σοβαρό αυτό παιγνίδι τους. 'Ωστόσο ή μητέρα μου δέχτηκε τον φιλολόγο μου με τήν συνηθισμένη της καλωσύνη και ευγένεια. Μίλησαν για πολλά κ' έσχημάτησε ευχάριστη έντύσωση για τον νέο όπως κατάλαβα. Είς τό μεταξύ είχε τελειώσει και τό σκάκι.

— 'Ο πατέρας μου κύτταξε τον ώραίο ξανθό νέο που του παρουσίασα και τον ωραιότατο μελαχρινό 'Οθωναίο και είπε.

— Εύτυχώς ή κόρη μου έχει πάντα ώραιες, φίλες και φίλους, κ' αυτό μ' ευχαριστεί. Είναι βλέπετε οικογενειακό μας ή αγάπη του ώραίου, ή καλλιτεχνία. «Σπουδαίο πράγμα είναι ή όμορφιά στον κόσμο, όσο και τά νειάτα, φτάνει νά ξέρη εκείνος που τά έχει, νά τά μεταχειρίζεται για καλούς σκοπούς» έξακολούθησε ό πατέρας μου, αποτεινόμενος και στους δύο νέους.

— Οί γονείς μου ήσαν όμογενείς, και οί δύο μεγαλομένοι ό πατέρας μου στο Λονδίνο και ή μητέρα μου στην Βιέννη. 'Η ανατροφή μου ήταν πολύ διαφορετική από την αυστηρή ανατροφή των κοριτσιών του καλού κόσμου εκείνης τής έποχής τής 'Αθήνας.

'Ημουν απόλυτα έλεύθερη. Μεγάλωσα με την απέχθεια του ψεύδους και τής ύποκρισίας. Είχα πάντα τό θάρρος και την ευθύνη των πράξεών μου. 'Αλλά ό ιδιόρρυθμος χαρακτήρας μου, ήταν αδύνατον νά συμμορφωθώ με τίς κοινωνικές συνθήκες τής έποχής εκείνης. ώστε δέν ήταν δυνατόν νά μη παρεξηγηθώ ό τρόπος τής ζωής μου.

— 'Εκτός τής Κυριακής, στο διάστημα τής εβδομάδος ή πόρτα του σπιτιού μας έμενε κλειστή. 'Ολοι είχαμε τίς άσχολίες μας και τό μότο τής οικογένειάς μας ήταν «Μη

Περνάμε και τον 'Γιασό πηδόντας πάνω από τ' άσπρα του γαλάκια μεσ' από τό νερό.

χάνεις τόν καιρό σου». Ὅμως ὁ νέος αὐτός φίλος μου δέν παραδεχόταν αὐτή τήν ἀποψη τῆς ζωῆς. Εὔρισκε ὅτι ποτέ δέν χάνει τόν καιρό του κανένας, θαυμάζοντας τὸ ὥραϊο, ὅ,τι καί ἂν εἶναι.

— Μεσοβδόμαδα, χτύπησε πάλι τὸ κουδοῦνι τῆς ἐξοπορτας ὁ ὥραϊος νέος. Ὁ περιβολάρης ποῦ διώρθωνε τῆς γλάστρες στήν εἴσοδο, ἄνοιξε καί ὁ ἀνέλπιστος ἐπισκέπτης βρέθηκε ἐμπρός μου τὴν στιγμή ποῦ κ' ἐγὼ ἐβγαίνα για νά πάω στήν Ἀθήνα.

— Δέν δεχόμαστε σήμερα Κύριε Γιαννόπουλε δυστυχῶς κανένας δέν εἶναι μέσα.

— Μά σεῖς δέν εἶσθε ἐδῶ μπροστά μου, δέν θέλετε νά μέ δεχθῆτε;

— Καθήσαμε στὸν κῆπο. Ἄνοιξις. Τὸ περιβόλι ἀνθισμένο μοσχοβολοῦσε. Εὐχάριστα περνοῦσε ἡ ὥρα. Ὁ ξύλινος μπάγκος ποῦ καθόμαστε μᾶς φαίνονταν ἀναπαυτικότερος καί ἀπὸ τὸ μαλακότερο ντιβάνι. Ἄλλὰ ἐγὼ φοβόμουν μὴ γυρίσουν οἱ γονεῖς μου. Βέβαια θά μοῦλεγαν. «Τόση βία εἶχε ὁ νέος νά σέ ξαναδῆ, τί θέλει πάλι;»

— Ὁ Περικλῆς διέκοψε τὴν σκέψη μου.

— Τί ὥραϊος εἶναι ὁ κῆπος σας, σωστός Παράδεισος.

— Μά ὁ Θεὸς διέταξε τὸν Ἀδάμ καί τὴν Εὐά νά φύγουν ἀπὸ τὸν παράδεισο.

— Ναί, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτία.

— Δέν νομίζεται πιὸ φρόνιμο νά φύγωμε ἐμεῖς καί πρὸ τῆς ἁμαρτίας πρὶν μᾶς διώξουν!

— Δικαιολογήθηκε ὅτι ἦλθε. Ἦταν λέει ἐπείγουσα ἀνάγκη νά μέ ἴδῃ.

— Ὅτι εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νά γνωρίσω τὴν ψυχὴ του.

— Ὅσο γι' αὐτὸ δέν ἔχω καμμιά ἀμφιβολία, πῶς ἔχετε καί ὥραϊα ψυχὴ. «Οἶα ἢ μορφὴ καί ἢ ψυχὴ».

— Πῶς εἶναι ἀνάγκη νά βλεπόμαστε συχνά.

— Ἄλλὰ πῶς! Ἐγὼ ἐργάζομαι, ζωγραφίζω δέν ἔχω καιρὸ νά χάνω, ἀδύνατον.

— Γιατί αδύνατον; δέν υπάρχει αδύνατον. 'Απ' έναν-
τίας θά συναντιόμαστε έξω στην φύση.

— Θά είχα και την προστασία του, εἶπε για νά ζω-
γραφίζω καί σέ μακρινές τοποθεσίες. Αυτό τὸ παραδέ-
χτικα πῶς ἦταν σωστό.

— "Ωστε αὐτὸ μποροῦσε νά γίνη.

— "Ίσως, ἀνάλογα μὲ τὴν περίστασι, δέν σᾶς λέγω ναί.

— 'Αλλά οὔτε καὶ ὄχι, ἐπέμενε ὁ Περικλῆς.

— Τόση ὥρα δέν σᾶς στεναχωροῦν αὐτὰ τὰ σιδερένια
κάγκελα γύρω στὸν Παράδεισό μου;

— Τί ἰδέα! Οὔτε τὰ εἶχε παρατηρήση.

— Τώρα πλησιάζει ὁ περιβολάρης.

— «'Εγὼ φεύγω, τελείωσα τὴν δουλειά μου».

— "Ὅχι στάσου νά κλειδώσης τὴν ξόπορτα. Φεύγομε
κ' ἐμεῖς.

— "Ἐκοψα ἓνα Μισοτις (Μημελησμόνη). Μοῦ τὸ
προσφέρετε μὲ τὴν σημασία του; ρωτάει ὁ Περικλῆς περ-
νώντας το στὴν μπουτουιέρα του.

— "Ὅχι, μόνο γιατί τεριάζει μὲ τὸ χρῶμα τῶν μα-
τιῶν σας.

— Κρίμα. Πόσο λυποῦμαι ν' ἀφήσω τὸν Παράδεισό σας.

— Ὁ Παράδεισος δέν εἶναι αἰώνιος δυστυχῶς.

— Μὲ συγχωρεῖτε δεσποινίς, ὅτι ἦλθα μὴ μὲ διώχνετε
θὰ φύγω.

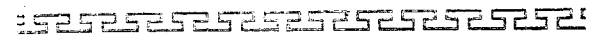
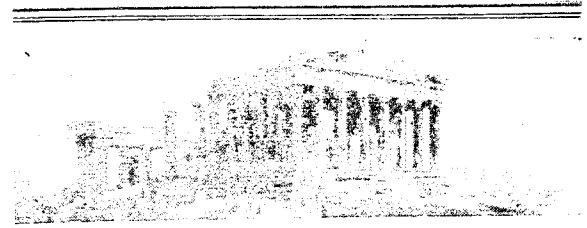
— Στὴν πόρτα τὸν παρακαλῶ νά μὲ συνοδεύση ὡς
τὸ τράμ.

— Εὐχαρίστως νά σᾶς συνοδεύσω, ἀλλά ὡς τὸ τράμ
εἶναι πολὺ μικρὸ τὸ διάστημα. "Ἦθελα νά μείνω κοντά
σας πολλὴν ὥρα. Δέν προτιμᾶτε νά πᾶμε περπατώντας
στάς 'Αθήνας. Μέσα ἀπ' τὰ πράσινα χωράφια τῆς Καλ-
λιθέας θά εἶναι ὠραία.

— "Ἦταν μιὰ ὄνειρεμένη πορεία. Πέρασαμε καὶ τὸν
'Ἰλισσὸ πηδώντας πάνω ἀπὸ τ' ἄσπρα του χαλίκια μέσα
ἀπ' τὸ νερό. 'Ανεβήκαμε πίσω ἀπὸ τὸ Μνημεῖο τοῦ Φί-
λοπάππου σὲ κάμπους μὲ ἀνθισμένους ἀσφοδέλους. Τέ-
λος καθήσαμε νά ξεκουραστοῦμε πάνω στὸν λόφο.

Τέλος καθήσαμε νά ξεκουραστοῦμε πάνω στὸν λόφο.

— Οί άσφόδελοι είναι τ' άμάραντα λουλούδια τών 'Ηλισίων Πεδίων του 'Αδου. Είναι τ' άνθη της λήθης της αιώνιας εύδαιμονίας, είπε ό Περικλής.

— Ό Μενεξεδένιος 'Υμηττός έλαμπε μέσα στης τελευταίες άχτίνες του ήλιου. Μακρυά τά χρυσαφένια συννεφάκια ξεμάκραιναν ώς πέρα στην θάλασσα της Σαλαμίνας. Ό μπάτης άνέμιζε χαϊδευτικά τά μεταξένια μαλλιά του 'Αδωνή μου.

— 'Ακρα ήσυχία.

— Σε λίγο έπαψε και ή άναπνοή μας στην ύπερτάτη ήδονή του πρώτου πύρινου φιλιού.....

— Ναί γνώρισα καλά την ώραία του ψυχή μέσα στα ιερά μάρμαρα του άγαπημένου μας Παρθενώνα. 'Ανθη σκορπούσαμε στους βομούς της 'Αφροδίτης, λουλούδια πηγαίναμε στην Παναγία, σ' όλα τά έξωκκλήσια. Βουνά, πλαγιές, άκρογιάλια, κάμπους, χωράφια, δη την 'Αττική γή τή γνώρισαμε, την άγαπήσαμε, περπατήσαμε μαζί. Και γεννήθηκαν υπέραχα ζωγραφικά έργα και σπάνιες σκέψεις άνταλλάξαμε. 'Ανθησαν οι ψυχές μας σε άφάνταστο κάλλος δημιουργίας κ' ένθουσιασμού. Μέρες δλόκληρες περπατούσαμε κάτω από τά πευκα στην άκρογιαλιά της 'Ελευσίνας. Κοντά μου ξαπλωμένος ό πολυαγαπημένος μου' έδιάβαξε μη τολμώντας νά γυρίση τó φύλλο του βιβλίου του, μήπως μ' ένωχλήση.

— Μόνον όταν εύρισκε κάτι νά συμφωνή με τις άπόψεις του μου τó διάβαζε, κρίνοντας ή κατακρίνοντας και ή άνταλλαγή της σκέψις μας δυνάμωνε στους άτέλειοτους στοχασμούς μας.

— Μιά τέτοια ώρα που ζωγράφιζα ένα ωραίο πευκο στην άκρογιαλιά του Σκαραμαγκά μου είπε:

— «'Αν τυχόν αλλάξει ή αγάπη σου, έδω σαυτό τό μέρος θ' αυτοκτονήσω. Θα φύγω για τὰ μυστικά και ώραία. Θα εξαφανιστώ. Κανένας δέν θα με ξαναϊδῆ. Θα πάω νά συναντήσω τόν Χάροντα που θα με περιμένη με τὴν βάρκα του έδω σ' αὐτὴν τὴ θάλασσα. Θα ἔχω ἔτοιμα τὰ πορθμεῖα ὅσο για μιά δεκάρα ἔλπίζω νά μου ἔχει μί- νει στήν τσέπη μου, πρόσθεσε γελώντας. Σοβαρεύτηκε και ἔξακολούθησε.

— «'Ενα κλαδί ἀπ' αὐτό τό πευκο που ζωγραφίζης τώρα θα πάρω στήν ἀγκαλιά μου σάν νάσαι σύ, και τό βραχιόλι που μου χάρισες θα σφίξη τό χέρι μου μή ἀστο- χίσει τόν κρόταφο τό βόλι τῆς ἀπολύτρωσης. 'Όταν ἡ Μοίρα δέν μπορεί νά μᾶς δώση τίποτα πιά στόν κόσμο για παρηγοριά δέν μᾶς μένει ἄλλο παρά νά εξαφανιστοῦ- με. 'Η ὑπερτάτη ἡδονή του ἔρωτα μόνον με τὴν ὑπερτάτη ἡδονή του θανάτου ἀντισταθμίζεται».

— Τί λές Περικλῆ μου, ὑπερτάτη ἡδονή δίνει ὁ θάνα- τος ἢ ὑπερτάτη ὀδύνη!

— 'Όχι ὁ θάνατος εἶναι ἡ εὐδαιμονία, ἡ γλυκειά ἐλ- πίδα τῆς αἰώνιας λήθης. 'Η γαλήνη.

— Δέν θέλω ν' ἀκούω τίς μεταφυσικές σου σκέψεις. Μὴ χαλάς τὴν εὐτυχία αὐτῆς τῆς ὥρας. 'Η χαρά εἶναι διαβατάριο πουλί μὴ τό διώχνης με τὴν ἀμφιβολία και τοὺς μαύρους στοχασμούς. 'Η ὀμορφιά μας, τὰ νειάτα μας, ἡ αγάπη μας, ἡ ἐλευθερία, ὑπάρχει μεγαλύτερη εὐ- τυχία στόν κόσμο; Τί νοσταλγῆς ἀκόμη;

— Ναι τώρα αὐτὴ τὴν στιγμή, ἀλλά ἐγὼ θέλω τὴν

Μιά τέτοια ώρα που ζωγράφιζα ένα ὑπέροχο πευκο στήν ἀκρογιαλιά του Σκαραμαγκά.

εὐτυχία μας αἰώνια. Ἐσένα θέλω παντοτεινά δική μου. Ἐγὼ ὁ Ὀρφεὺς σ' ἔφερα στὸ φῶς τοῦ κόσμου μὲ τῆς ἀγάπης τὴν γλυκεῖα μελωδία. Σὲ κρατῶ, σὲ σφίγγω στὴν ἀγκαλιά μου, ἀλλὰ δὲν μπορῶ πιά νὰ κρατῶ τὸ ὄρατο σου κορμί στὰ χέρια μου μόνον μὲ τὴν ὑπερτάτη ἡδονὴ τῆς ψυχῆς μου. Καὶ τὸ νιώθω, ναὶ μοῦ τὸ εἶπες, θὰ σὲ χάσω ἂν σπάσουν τὰ φτερά μας καὶ ἀπὸ τὰ αἰθέρια ὕψη πατήσωμε στὴν γῆ. Εὐριδίκη μου θὰ σὲ χάσω, θὰ μοῦ φύγης. Ὅχι, ὄχι σὲ θέλω παντοτεινά δική μου. Δώσ' μου τὰ χεῖλη σου τὰ βελουδένια! Πόση ὥρα τώρα μὲ παιδεύει τὸ τρελλὸ παιδί τῆς Ἀφροδίτης. Μ' αὐτὲς τίς λιχουδιὲς ξεγελοῦμε τὸν Ἔρωτα τόσον καιρὸ τώρα. Ἀλλὰ ὅσο περνάει ὁ καιρὸς τὰ βέλη του πιὸ βαθειὰ μοῦ τρυποῦνε τὴν καρδιά. Ἡ Ἀφροδίτη ζητεῖ τὴν θυσία της. Δὲν τελείωσες ἀκόμη τὸ ἔργον σου; Τί ὄρατο ὀλοζώντανο ἔγινε τὸ τοπεῖον ποὺ ζωγράφισες. Ὅμως ἔλα τώρα μᾶς περιμένει ὁ Ποσιδῶνας καὶ οἱ Τρίτωνες γιὰ τῆς θάλασσας τὰ παιγνίδια. Καὶ ἡ Πανώρια Γοργόνα ἐκεῖ πέρα ξαπλωμένη στὴν ἀμμουδιά θὰ ζηλέψη τ' ἀγαλατενία μας κορμιὰ στοῦ ἡλίου τὰ φλογερά φιλήματα.

— Πέρασαν πάλι μῆνες ἀγνῆς ἀγάπης. Τὸ καλοκαίρι ἔμεινα μὲ τοὺς δικούς μου στὴν Βουλιαγμένη.

— Γέμισε πόνος ἡ ψυχὴ μας στὸν πρῶτον αὐτὸ χωρισμό.

— Γράμματα ὑπέροχης φλογερῆς ἀγάπης γράφηκαν, νοσταλγικοῦ τρελλοῦ πόθου

— Βουλιαγμένη Περικλῆ μου. Εἶναι λοιπὸν ἀλήθεια ὅτι ἔφυγα. Χρόνος θὰ μοῦ εἶναι ἡ κάθε στιγμὴ κ' αἰώνας ἡ κάθε μέρα ποὺ μακρυὰ σου θὰ ζήσω. Τουλάχιστον ἂν μποροῦσα νὰ ἔγραφα ὅπως σοῦ μιλοῦσα. Ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον γιὰ μένα, στὸ εἶπα δὲν μπορῶ νὰ γράφω. Μὲ στεναχωροῦν αὐτὰ τὰ γράμματα πάνω στὸ χαρτί, δὲν πάει τὸ χέρι μου ὅσο γρήγορα ἤθελα. Καὶ πῶς νὰ σοῦ γράψω τόσα πράγματα ποὺ σοῦλεγαν τὰ μάτια μου. Πῶς μ' ἔνοιωθες χωρὶς νὰ μιλῶ μοῦδινες τὴν ἀπάντησι στὴν σκέψη μου. Τώρα πῶς νὰ κλείσω τὴν ἀπέραντι αὐτὴ ἀγά-

πη μου, μέσα σ' ένα φάκελλο! Και αυτό το γράμμα θα το διαβάσης μόνο άφοδ εύρης έμπιστο άνθρωπο να μου στείλεις το δικό σου στην Βουλιαγμένη! Πότε! Καταλαβαίνεις, ότι δεν έχω κανέναν να πω τον πόνο μου, γιατί κρατώ κρυφά τον πολύτιμο θουσαυρό της αγάπης μας. Άκούω την φωνή σου! Σοφία μου, Σοφία μου γράψε μου, όλη σου την ζωή, κάθε σου βήμα. Και το άσπρο μαντήλι κουνιόταν στον άγέρα, χάθηκε με μιάς στην απόστασι που έπερνε τ' άμάξι. Χάθηκες και συ αγαπημένε μου. Θόλωσε ή ματιά μου από τ' άστύρευτά μου δάκρυα. Μοδ είπες, θα είμαι πάντα κοντά σου, όπου και να πäs θα σε βλέπω μπροστά μου, έτσι ώραία όπως είσαι, θα σου μιλω και από μακρυά, θα ακούω την γλυκειά σου φωνή. Στην άγκυλιά μου θα σε σφίγγω λατρεία μου, όπως πάντοτε. Τους κτύπους της καρδιάς σου πάνω στην δική μου, θα νοιώθω ήδονικά. "Αχ ναι και τά φιλιά σου θα λαχταρω τόσο, που όπου και αν είσαι θα αισθάνεσαι και συ τον ίδιο καυμό των χαδιών μας. "Όχι Περικλή μου, μη μ' αγαπäs τόσο γιατί νοιώθω τον πόθο σου και τά χείλη μου δειψοδν την γλύκα των φιλιών σου. Το μαρτύριο αυτό του χωρισμοδ μας πώς να το βαστάξω. Σε φαντάζομαι ξαπλωμένο στο ντιβάνι σου κοντά στα ώραία άρχαία σου βάζα. "Έχεις στα χείλη σου ένα πέταλο από τά κόκκινα τριαντάφυλλα που έβαλα μέσα στ' άνθογυάλι σου πριν φύγω. Περνάς το χέρι σου ήδονικά πάνω από το άλαβάστρινο άγαλματάκι της Άφροδίτης που έχεις πάντα πλάει σου. Βαστάς το αγαπημένο σου βιβλίο χωρίς να διαβάζης.

Ξέρεις ότι δεν θα έλθω, αλλά με περιμένης. Πώς σε νοιώθω! Στο σούρουπο όλα μου φαίνονται πιο σταχτιά πιο μαδρες αί σκέψεις. "Η άπελπισία άπλώνει την σκιά της ως τά τρισβαθα του είναι μας σου ήδονικά...

Και ή πελώρια Γοργόνα εκεί πέρα ξαπλωμένη στην άμμουδιά.

στην δύσκολη αυτή ώρα που ξεμακρύνει ακόμα μιά φωτεινή γραμμή πάνω στην θάλασσα, πρίν σβύσει κάθε χρώμα, κάθε ήχος. Τό σπίτι μας είναι κοντά στην θάλασσα. 'Ακούγεται μακριά ένας βαρκάρης που τραγουδάει τό μοιρολόι της καρδιάς του. "Ένα ψάρι πήδησε έξω άπ' τό νερό και πάλι ήσυχία. Κάθησα όλη τήν νύχτα στο μπαλκόνι, ώς που και τ' άβάρετα κυματάκια έπαψαν τήν φλυαρία τους. "Όλοι ήσυχάζουν, μόνον έγω άγρυπνώ. 'Ο πόνος της αγάπης είναι άβάσταχτος. Πόσο μου καίναι άκόμη τά χείλη τά μακρυνά φιλιά σου!... Πέρασε ή νύχτα. Είναι ή ώρα που έπερνα τό τράμ άπό τήν Καλλιθέα για νά σέ συναντήσω στην 'Ακρόπολι. Με τόν νοϋ μου σέ παρακολουθώ νά πηγαίνης τώρα εκεί μόνος. Τ' αγαπημένα μας μάρμαρα που πατάς τά ζηλεύω, χαϊδεύουν τήν σκιά σου στο μεσημεριάτικο λιοπούρι. Βέβαια θά τούς πής, ότι ή ιέρια τους δέν θάργυση νά γυρίση νά τά προσκυνήση πάλι. Και στην Παναγίτσα μας στο Δαφνί μήν άμελήσης κ' εκεί νά πäs λουλούδια. Θυμάσαι πώς έλαμπε τό λυπημένο της πρόσωπο άμα τήν στολίζαμε μέσα στα μαυρισμένα ψηφιδωτά της έκκλησιάς της. Τώρα θά έβγω έξω. Στην φύση αισθάνομαι πιό ήσυχη, θά προσπαθήσω νά ζωγραφίσω.

'Η μέρα είναι σταχτιά, μελαγχολική, και ό ούρανός θέλει νά μου δείξη τήν συμπόνια του. Περικλή μου, πάρε τά φιλιά μου, όλη τήν βαθειά αγάπη μου, όλη μου τήν σκέψη. Παντοτεινά δική σου. 'Η Σοφία σου.

— Δέν βάσταξε ό αγαπημένος μου τόν χωρισμό μας.

°Ηλθε περπατώντας άτέλειωτα χιλιόμετρα άπό τήν 'Αθήνα στην Βουλιαγμένη νά με ίδη. Στούς άμμόλοφους, στούς βράχους, στο Λαιμό της Βουλιαγμένης, πείραμε ώραϊτες φωτογραφίες. 'Η χαρά γέμισε πάλι τήν ψυχή μας, και τό χαϊδεμένο παιδι της 'Αφροδίτης χόρτασε παιγνίδια αγάπης και φλογερά φιλιά. Ξαπλωμένοι κάτω άπό τά μεγάλα πεύκα άνταλλάξαμε πάλι ώραϊτες σκέψεις.

°Ο Περικλής μου είπε :

'Η χαρά είναι ένα διαβατάριο πράγμα, ένα έπεισόδιο, κάτι σαν παιγνίδι άχτινόλαμπρο που ή σπιθοβολία του

μᾶς κρίβει τὴν βαθιὰ νοσταλγία ποὺ εἶναι γιὰ νᾶλθη.
Καὶ πάντα ἔρχεται ἡ μεγάλη ἐπιθυμία, γιατί εἶναι ὁ
καῦμός τῆς Μοίρας ποὺ ὄλο τὴν περιμένομε γιὰ νᾶλθη.
— Δὲν εἶν' ἔτσι ἀγάπη μου;
— Βέβαια, ὅμως ἀνάλογα μὲ τὴν ἐξελιγμένη ψυχὴ
ποὺ ἔχει ὁ κάθε ἄνθρωπος.
— Καὶ ἐξακολούθησε.

Οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι εἶναι δυστυχισμένοι, γιατί
βρίσκονται σ' αἰώνια διαμάχη μὲ τὴν ἀνάγκη. Ὅταν δὲν
μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι εὐτυχισμένος, ὅπως τὸ φαντάζε-
ται, δὲν τοῦ μένει ἄλλο παρὰ ν' ἀγαπήσῃ τὴν ὀδύνη του.

Αὐτὸ μονάχα δίνει τὴν ἀνάπαψη καὶ ἡ ἀνάπαψη εἶναι
ἡ ὁμορφιά σ' αὐτὸν τὸν κόσμο.

Ἄλλὰ ἡ ὁμορφιά εἶναι ἡ αἰτία καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ σύμ-
παντος στὴν ἀρμονικὴ ἐξέλιξι τῆς Δημιουργίας.

Ὅλα τὰ ὁμορφα πλάσματα περιμένουν τὴν Μοῖρα
τους γιὰ νᾶρθῃ κι' ὅταν δὲν τὰ ξεγελᾷ κανεὶς εἶναι πάντα
λυπημένα.

Ὅ,τι μπόρεσα ν' ἀντιληφθῶ ἀπὸ τὸ Ὁραῖο, τὸ Ἀλη-
θινὸ καὶ τὸ Ἀγαθό. ἀπὸ ὄλους τοὺς ὀδυνηροὺς ἀγῶνες
τοῦ Νοῦ μου καὶ τῆς ζωῆς μου γιὰ τὴν ἀναζήτησι τῆς
ὁμορφίας, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς καλωσύνης, ὄλα θέλω νὰ
σοῦ τὰ μεταδώσω Ἀγάπη μου.

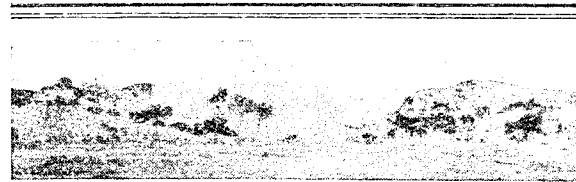
— Ὁραϊζοῦ Σοφία μου καὶ Ὁραιοποιεῖ.

— Ἐθαύμαζα τὸν Περικλῆ πῶς εἶχε ἀκόμη ὄρεξι γιὰ
ὀμιλίες καὶ φιλοσοφικὰς σκέψεις, ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρωϊνὴ
μακρυνὴ πεζοπορεία του.

Κλείσε τὰ μάτια σου Περικλῆ μου, νὰ κοιμηθῆς. Θὰ

Κοντὰ στὰ ὄραῖα ἀρχαῖα βάζα σου.

σὲ νανουρίση τὸ ἀκούραστο κυματάκι μὲ τὸ ρυθμικὸ του ἤχο πάνω στὴν ἀμμουδιά.

— Σιγά, σιγά ἕνας γλυκὸς ὕπνος ἔκλεισε τὰ βλέφαρά μας.

— Ὅταν ξυπνήσαμε ἀνακαλύψαμε, ὅτι εἴχαμε εἶδῃ καὶ οἱ δύο τὸ ἴδιο περίπου ὄνειρο καὶ ὅτι πηγαίναμε νὰ δροσιστοῦμε στὰ γαλάζια νερά τῆς θάλασσας τοῦ Σαρωνικοῦ.

— Ἀποφασίσαμε λοιπὸν ἀμέσως νὰ πραγματοποιήσωμε τὸ ὄνειρό μας.

— Τὴν φορὰ αὐτῆ, δὲν μᾶς ἔβλεπε ἡ Πανώρια Γοργόνα νὰ ζηλέψη τὰ ὠραῖα μας κορμιά.

Ὅμως ὁ Ποσειδῶνας μὲ τοὺς Τρίτωνές του μᾶς χάρισαν τὴν πιὸ παιδιάτικη ἄδολη χαρὰ μέσα στ' ἀφρισμένα κυματάκια τῆς θάλασσάς τους.

— Ἀργὰ γυρίσαμε σπίτι.

— Ἡ μητέρα μου εἶχε τὴν ἐπίσκεψη μιᾶς φίλης της, ποὺ ἦλθε μὲ τὸ ἀμάξι της, καὶ ἡ Κυρία αὐτῆ ἐπέιρε μαζὺ της τὸν Περικλῆ στὴν ἐπιστροφή γιὰ τὴν Ἀθήνα.

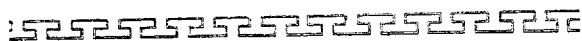
— Τὸ εἶχα μεγάλη ἔννοια πῶς θὰ γύριζε πάλι περπατώντας μέσα στὴν νύχτα τόσες ὥρες.

Τὴν λύπη μου γιὰ τὸν χωρισμό μας, ἐγλύκανε λίγο τὸ ἀνέλπιστο αὐτὸ τυχερὸ τῆς ξεκούραστης ἐπιστροφῆς τοῦ Περικλῆ μου.

— Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δὲν ἦταν καμμιά συγκοινωνία μὲ τὴν Βουλιαγμένη παρὰ ἂν ἐνοίκιαζες ἀμάξι λαυτὸ μὲ δύο ἄλογα.

— Ἐφθασε τὸ φθινόπωρο. Τὰ πρωτοβρόχια μᾶς ἔκλεισαν στὰ σπίτια μας.

— Μελαγχολικά μάς βασανίζει ή σκέψη πού νά βλε-
πόμαστε τόν χειμώνα. Σ' αὐτή τήν κακή ἐποχή τῆς δοκι-
μασίας κάθε ἐρωτευμένης ψυχῆς χωρίς φωλιά.

— Τότε ἐπῆρε τὴν ἀπόφασι, ἦλθε στὸν πατέρα μου
καί μ' ἐζήτησε.

— Τοῦ εἶχα εἰπῆ, ὅτι αὐτὸ ἦταν μεγάλη τρέλλα, ἀλ-
λά ἤθελε νά ριψοκινδυνεύσῃ καί τὴν τελευταία αὐτὴ ἐλ-
πίδα του.

— Ὁ πατέρας μου εἶπε, ὅτι ἀκόμη δὲν ἤθελε νά μὲ
ἀποχωριστῆ. Ὅμως οὔτε κ' ἐγὼ δὲν ἤθελα ν' ἀκούσω διὰ
γάμο. Ἡ τέχνη μου γέμιζε χαρὰ τὴν ζωὴ μου. Ἦμουν
ἐλεύθερο πουλί. Εἶχα δική μου περιουσία ἀπὸ κληρονο-
μιὰ ἐνὸς θεοῦ μου. Ἀλλὰ ἡ ἀνατροφή μου, ἡ ἀγάπη μου
γιὰ τοὺς γονεῖς μου δὲν μοῦ ἔδιναν τὸ θάρρος νά ἐγκα-
ταλείψω τὰ πάντα γιὰ τὴν ἀγάπη μας. Αὐτὸ δὲν μπο-
ροῦσε νά τὸ καταλάβῃ ὁ Περικλῆς μου, ὅτι προτιμοῦσα
τὴν ἐλευθερία πάνω ἀπὸ τὸν ἔρωτα.

— Τὸν χειμώνα αὐτὸν πέθανε ὁ ἀγαπημένος μου πα-
τέρας. Ὡς τότε ζωγράφιζα μόνο γιὰ τὴν εὐχαρίστησί μου.

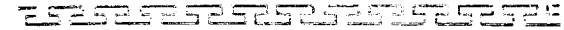
Δὲν ἄρεσε τοῦ Πατέρα μου νά ἐξασκήσω τὴν ζωγρα-
φικὴ ὡς ἐπάγγελμα. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν κοινωνικὴ
μας θέση δὲν τέριαζε τέτοια χειραφέτησι. Τώρα ὁμως πού
δὲν ζοῦσε πιά ἐκεῖνος, ἀπεφάσισα νά σπουδάσω συστη-
ματικὰ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ ποῦ;

— Στὴν Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πολυτεχνείου Ἀ-
θηνῶν δὲν ἦταν δεχτὲς οἱ γυναῖκες.

— Ἡ Μητέρα μου ἦταν ἀνώτερη γυναῖκα, πρῶτοπό-
ρος τῆς γυναικειᾶς χειραφετήσεως. Ἐκείνη μὲ συμβού-

Ἔχεις στὰ χεῖλή σου ἓνα πέταλο ἀπὸ τὰ κόκκινα τριαντάφυλλα

λεψε και παρουσιάστηκα στον Βασιλέα μας Γεώργιο τον πρώτο, για να κατωρθώσω τον σκοπό μου.

— 'Ο Βασιλεύς μ' έδέχθηκε πατρικά. Μου ειπε :

— «Δέν φοβάσαι καριτσάκι μου να έργάζεσαι μαζί με τόσα άγόρια ;»

— «'Οχι μεγαλειώτατε» ειπα αποφασιστικά, «είμαι έτοιμη σε κάθε θυσία για την Τέχνη».

— «Καλά καλά θα δοϋμε αν μπορεί να γίνη ή έπιθυμία σου.»

— Και ό νόμος έγινε. Ήμουν ή πρώτη γυναίκα σπουδάστρια που μπήκε στην Σχολή Καλών Τεχνών του Πολυτεχνείου 'Αθηνών το 1903.

— 'Επείρα το δίπλωμά μου το 1907 και κατόπιν από διαγωνισμό έλαβα και ύποτροφία για τρία χρόνια στο έξωτερικό. Ήφευγα για το Μόναχο.

— Ήδικα παρακαλούσα τον Περικλή μου να έλθη μαζί μου.

Θά μοιραζόμαστε τα πάντα. Στην ξενητεία θα ήμαστε πιό έλεύθεροι στην άγάπη μας, θα ζούσαμε μαζί.

'Αλλά ήταν πολυ υπερήφανος, άκατάδεχτος στον άνδρικό του εγωισμό. Θα έμενε κοντά στην αγαπημένη μας 'Ακρόπολι όσο να γυρίσω. Ή άλληλογραφία μας εξακολουθοϋσε ταχτική. Ή άγάπη μας ήταν το ιερό φυλαχτό στα βάθη της ψυχής μας. Είχαμε μεγάλα όνειρα, χρυσές έλπίδες για το μέλλον.

— Περνούσε ό καιρός, προόδευα στην τέχνη. Έργαζόμουν μ' ένθουσιασμό. 'Αλλά ή νοσταλγία ή άβάστακτη

ξεσπιούσε στῶν ὀνείρων μου τὴν ἀσύλληπτη πραγματικό-
τητα. Ζοῦσα δυὸ ζωές, τὴν ἡμέρα μὲ τὴν τέχνη, καὶ τὴν
ἀνάμνησι ἐκείνου. Ὁ ἀσύρματος ἔνωσε τὶς ψυχές μας. Οἱ
δέχτες δὲν λάθευαν ποτέ, μετέδιδαν καὶ τὴν πιὸ ἀσήμαντη
δόνησι τοῦ εἶναι μας.

— Μιὰ μέρα, μαύρη μέρα, ὁ Περικλῆς μου συνάντησε
τὴν μητέρα μου στὴν Ἀθήνα.

— Ἄ! Κυρία Λασκαρίδου πῶς χαίρομαι ὅτι σὰς βλέ-
πω. Τί κάνει ἡ μεγάλη μας καλλιτέχνης, (Καμόθηκε ὅτι
γύρευε νέα μου.)

— Ἡ Σοφία μου, εἶπε ἡ μητέρα μου, ἔχει σπουδαί-
ο προορισμὸ στὴν τέχνη. Αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ παντρευτῆ.
Στέλνει θαυμάσια πιστοποιητικὰ ἀπὸ τοὺς Καθηγητῆς
της. Ἐκθέτει σὲ ὅλες τὶς ἐκθέσεις. Ἐχει ἐμπρὸς της δο-
ξασμένο μέλλον.

— «Ἐχετε δίκαιο, εἶπε ὁ Περικλῆς, πρέπει ν' ἀφο-
σιωθῆ μόνον στὴν Τέχνη».

— Ἡ συνάντησι αὐτὴ καὶ τὰ λόγια τῆς μητέρας μου
ἔδωσαν τὴν χαριστικὴ βολὴ στὴν ψυχὴ τοῦ Περικλῆ. Μιὰ
μεγάλῃ ἀπογοήτευσί τὸν κυρίεψε. Πρὸς τί ὄλα; Ἴσως νὰ
εἶναι καλλίτερα ἔτσι. Ἦλθε ἡ ὥρα τῆς ἀπόγνωσις! Ἡ
ζωὴ δὲν τοῦ ἔδινε πιά καμμιά χαρὰ. Εἶχε χάσει καὶ τὴν
τελευταίαν του κρυφὴ ἐλπίδα. Σὲ μιὰ στιγμὴ τρέλλας κα-
τέστρεψε, ἔκαψε ὄλα τὰ χειρόγραφα του. Τόση ἐργασίαν
ἔτῶν, τόσος ἀδικὸς κόπος, τόση σκέψις, τόσες προσδοκίαι,
χαμένα πῆγαν ὄλα. Χίμαιρα ἦταν οἱ προσπάθειές του γιὰ
τὴν Ἑλληνικὴ ἀναγέννησι. Ἀντίθετα πῆγαινε στὴ ζωὴ.
Ὁ κόσμος ἔτρεχε ἐμπρὸς, αὐτὸς ὀραματιζόταν τὴν ἰδέαν
τοῦ ὀραίου, τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ. Ἀδύνατα ἀπραγ-
ματοποίητα ὄνειρα. Τὰ συγγράματά του, ἡ ἰδέες του δὲν
ἦταν δυνατὸν νὰ συγκινήσουν, νὰ προσηλυτήσουν τοὺς
διανοουμένους τῆς νέας ἐποχῆς. Τελείαν ἀπογοήτευσιν καὶ
ἀπὸ τὴν πνευματικὴν κατανόησι τῶν πεποιθήσεών του.

— Λαμβάνω στὸ Μόναχον ἕνα ἀπεγνωσμένο γράμμα.
«Ἀθηναί, Σοφία μου, ἕνα ὕστατο χαῖρε ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν

Στοὺς ἀμιμόλοφους, στοὺς βράχους πῆραμε ὀραίες φωτογραφίες.

Γῆ πού ἀφίνω γιά πάντα. Μὲ ἄπειρα γλυκύτατα φιλιὰ.
Χαῖρε Σοφία μου».

— Τί σημαίνει αὐτό; Γιατί; Τρελλή ἀπὸ ἀνησυχία τοῦ τηλεγραφῶ. «Ἔρχομαι». Τηλεγραφῶ καί στήν μητέρα μου νά μοῦ στείλῃ χρήματα νά γυρίσω εὐθύς στήν Ἑλλάδα. Μοῦ στέλνει. Κατάλαβε πῶς κάτι σπουδαῖο συμβαίνει, ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνη τὴν συνάντηση, ὅπως μοῦ ἱστορίσει ἀργότερα.

— Ἀργεῖ νὰ ἔλθῃ ἡ συστημένη μὲ τὴν ἐπιταγή. Ὁ εὐσυνείδητος γερμανὸς ταχυδρόμος δὲν ἀφίνει τὴν ἐπιστολὴ στήν πανσιὸν γιά νὰ ὑπογράψω. Τὸ ἀτμόπλοιο ἀπὸ τὸ Τριέστη φεύγει μόνο κάθε 15 μέρες. Ἐπιτέλους φεύγω. Ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀνάστατη.

— Στὸ ἀτμόπλοιο αὐτὸ σύμπτωση, ταξειδεύουν, ὁ τότε ἐπίδοξος Διάδοχος Κωνσταντῖνος τῆς Ἑλλάδος καί ὁ ἀδελφός του Πρίγκηψ Γεώργιος μὲ τοὺς ὑπασπιστές τους. Οἱ πέντε μέρες ἀργοῦν νὰ περάσουν πάνω στὸ πλοῖο. Ζωγραφίζω τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος, μιὰ ἐξαιρετικὴ θαλασσογραφία.

Οἱ Πρίγκηπες παρακολουθοῦν τὴν ἐργασίαν μου καί ἐνδιαφέρονται γιά τὴν νέαν τεχντροπία τῆς ζωγραφικῆς μὲ τὴν σπάτουλα καί τὸ παχὺ χρῶμα. Προσπαθῶ νὰ κρύψω τὴν ἀνησυχία τῆς ψυχῆς μου, νὰ εἶμαι εὐχάριστη.

— Τέλος φθάσαμε στὰς Πάτρας. Ὁ γαμβρός μου, ἀξιωματικός, μὲ περιμένει καί μὲ τοποθετεῖ στήν ἀμαξοστοιχία πού φεύγει γιά τὰς Ἀθήνας μὲ τοὺς Πρίγκηπας.

— Στὸ βαγῶνι εἶναι μόνον ἓνας ἐπιβάτης. Ὁ γαμβρός μου μοῦ συστήνει τὸν Κύριον αὐτὸν εἶναι γνωστός του νὰ μοῦ κάνῃ, λέει, συντροφιά.

— Πλησιάζομαι στήν Ἐλευσίνα. Ἔχω ἀκουμπισμένο τὸ κεφάλι μου στὸ τζάμι. Βλέπω μακρὰ τὴν θάλασσα τοῦ Σκαραμαγκᾶ καί ἀναπολῶ τίς εὐτυχισμένες μέρες πού περνούσαμε ἐκεῖ μὲ τὴν μοναδικὴ μας ἀγάπη.

— Συλλογιέμαι. «Αἶ τώρα πιά τελείωσαν τὰ βάσανά μας. Ἐπεῖρα τὴν ἀπόφασιν. Θὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ πόθοι μας. Ἀκόμη λίγη ὑπομονὴ Περικλῆ μου.»

— Μέσα μου άντηχει ή φωνή του. «Σοφία μου, Σοφία μου σέ θέλω παντοτεινά δική μου. Είμαι όλότελα βυθισμένη στην σκέψη μου και στις μακρυνές μου άναμνήσεις.

— "Εξαφνα ό κύριος πίσω μου κάτι λέει. Τί λέει άκουσα καλά! Λέει «έδω αύτοκτόνησε ό Γιαννόπουλος, αλλά άκόμα δέν βρέθηκε τό σώμα του». Μά τί έχετε, τί πάθατε;

— Λυποθυμώ, μέ κόπο μέ συνεφέρνει. «Τί έπαθα, τί έχω!»

— "Ετσι άπρόοπτα, άπροσδόκητα ν' άκούω την καταστροφή της ζωής μου, τον θάνατο του αγαπημένου μου.

— "Εκλεισαν τά μάτια μου, τό κεφάλι μου γύριζε, ή καρδιά μου μόλις χτυπούσε. Σέ λίγο στάθηκε ή άμαξοστοιχία. Φτάσαμε στον σταθμό της 'Ελευσίνας. Άνοίγει ή πόρτα του βαγονιού. Είναι ό ύπασπιστής του Πρίγκηπος Γεωργίου κύριος Λεμπέσης.

— 'Ελάτε γρήγορα δεσποινίς Λασκαρίδου, οί Πρίγκηπες σάς ζητούν, θέλουν νά θās άποχαιρετήσουν και νά σάς εύχαριστήσουν για την καλή σας συντροφιά του βαγονιού.

— Μά τί έπάθατε, τί έχετε, τί χλομάδα είναι αύτή;

— Τίποτα ζαλιστικά.

— «Τί λέτε, περάσαμε τόσο κούνημα στο Βρίντιζι και δέν ζαλιστήκατε, πάνω στον πλοίαρχο είσαστε. δεύτερος καπετάνιος,» έξακολούθησε χαριτολογώντας ό ύπασπιστής.

— 'Αδύνατον.

— «Δέν ύπάρχει αδύνατον, οί Βασιλείς διατάζουν.»

— 'Ανέβηκε στο βαγόνι, μέ σήκωσε στα χέρια και μέ κατέβασε.

Δέν μπορούσα νά σταθώ. Τά πόδια μου έτρεμαν, τρίκλιζα. Τέλος ή καρδιά μου, τά νεύρα μου δούλεψαν στην διαταγή της ανάγκης και της άξιοπρέπειας.

— Οί Πρίγκηπες μέ περίμεναν νά προγευματίσωμε μαζί. 'Εζήτησα συγνώμη για την άπρόοπτη άδιαθεσία μου. Εύχαριστώ για την τιμή.

Έχει πέρα στον Λαμό της Βουλγαρίας εκπλωμένοι κάτω από τά μεγάλα πεύκα.

— Γύρισα στο βαγόνι μου πεθαμένη. 'Ο συνταξειδιώτης μου μ' έρώτησε.

— Γνωρίζατε τόν Περικλή Γιαννακόπουλο ;

— «Ναί.»

— Καταλαβαίνω, τώρα μόνον μάθατε τήν αυτοκτονία του ;

— Ναί.

Μέ συγχωρείτε, πολύ λυπούμε ότι έτυχε τώρα έτσι άπρόοπτα νά τό μάθετε από μένα.

— Φτάσαμε στην 'Αθήνα. 'Η άγαπητή μου φίλη, Νένη, μέ περίμενε στόν σταθμό. Προσπάθησα νά κατεβώ από τό βαγόνι, αλλά δέν μπόρεσα νά σταθώ. Κάθησα στά σκαλοπάτια του βαγονιοϋ. 'Η Νένη μέ άγκαλιάζει.

Καυμένη μου Σοφία, τό έμαθες ;

— Ναί τώρα μόλις.

— Φτάσαμε μέ τ' άμάξι στην Καλλιθέα. 'Η μητέρα μου μ' έπερίμενε πάνω στο κεφαλόσκαλο μέ άνοιχτές άγκάλες.

— "Αχ, παιδί μου τί κακό έγινε. Δέν τό περίμενα ποτέ πώς θα έκανε τέτοιο πράγμα.

Φαντάσου ότι εκείνο τό πρωί σκεπτόμουν. 'Αφοϋ τόσα χρόνια αγαπιοϋνται ίσως νά είναι καλύτερα νά παντρευτοϋν. Πέρνω τήν έφημερίδα νά διαβάσω και βλέπω τήν αυτοκτονία του !

— 'Η μητέρα μου έκλεγε.

— Τό μοιραϊόν, Μαμά μου !

— Κλείστηκα στο δωμάτιό μου άρρωστη, μ'έτρωγε ο πυρεττός.

Τόση θλίψη, τέτοιος ψυχικός κλονισμός. Παραληροϋσα, έφιάλτης ήταν τό κάθε μου όνειρο. Αίσθανόμουν όλο, ότι έπνιγόμουν στην θάλασσα. Μιά νύχτα πρός τό πρωί βλέπω στόν ύπνο μου, ότι είχα κάνει ένα ωραίο στεφάνι μέ τά λουλούδια του κήπου μας. Καθόμαστε στόν μπάγκο, όπως τήν πρώτη εκείνη μέρα. 'Ηταν ξαπλωμένος κρατοϋσα τό κεφάλι του και του έβαλα τό στεφάνι. "Ομως τά χρυσά του μαλλιά γίνονταν άσπρα. Περικλή μου

ΠΕΡΙΣΤΡΕΦΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ

τοῦ ἔλεγα τί ὠραῖος ποὺ εἶσαι σάν τὴν πρώτη φορά ποὺ σέ εἶδα.

Ξύπνησα τρομαγμένη, ντύθηκα βιαστικά καὶ κατέβηκα στὸν κήπο. Ἔκοψα τὰ ἴδια λουλούδια, ὅπως στὸν εἶρό μου. Κόκκινα τριαντάφυλλα, ἄνθη λεμονιάς, μὴ μελίσμῳνη, γαρύφαλα καὶ πανσέδες. Ἔκανα μιὰ μεγάλη ἀνθοδέσμη, ἀνέβηκα πάλι βιαστικὴ στὸ δωμάτιο τῆς μητέρας μου καὶ τῆς εἶπα.

— Μὴ μὲ περιμένης σήμερα Μαμά, θὰ πάω στὴν Ἐλευσίνα νὰ ρίξω αὐτὰ τὰ λουλούδια στὴν θάλασσα. Εἶδα ἓνα ὄνειρο.

— Καλὰ παιδί μου, ἀλλὰ τόσο μακριά, στὴν Ἐλευσίνα.

— Πέρασε νὰ πάρης μαζύ σου καὶ τὴν Νένη.

— Βέβαια, ἀντίο.

— Μὲ τὴν πρώτη ἀμαξοστοιχία φτάσαμε στὴν Ἐλευσίνα. Κόσμος μαζεμένος στὸν σταθμὸ τριγύρω στὸν Ἀστυνόμο

Χειρονομοῦσαν καὶ ὄλοι μαζύ μιλοῦσαν. Ξεχωρίζω τὴν λέξι ὁ πιγμένος.

— Ἡ Νένη μὲ τραβάει νὰ μὴ πλησιάσω, ἀλλὰ ἐγὼ ἐρωτῶ. Τί συμβαίνει Κύριε Ἀστυνόμε, τί τρέχει;

— Ἡ θάλασσα ἔβγαλε ἓνα πτώμα, ἀλλὰ δὲν ξέρομε ποιὸς εἶναι.

— Ποὺ εἶναι;

— Ἐκεῖ στὸ ἐξωκκλήσι. Μήπως τὸν γνωρίζετε;

Γι' αὐτὸν φέρατε τὰ λουλούδια; Πηγαίνετε κ' ἔρχομαι.

— Ὁχι, ὄχι Σοφία μου μὴ πᾶς, φωνάζει ἡ Νένη, ἀλλὰ ἐγὼ τρέχω. Πρέπει νὰ βεβαιωθῶ.

Εἶχαμε εἰδῆ τὸ ἴδιο ὄνειρο ἀγάπης καὶ ὅτι πηγαίναμε νὰ δροσιστοῦμε στὰ γαλάζια νερά τῆς θάλασσας.

— 'Η Νένη μένει άπ' έξω, έγώ μπαίνω μέσα στην έκκλησία. Ναι αυτός είναι εκεί εξαπλωμένος έμπρός στο ιερό. Δέκα τρεις ήμέρες μέσα στην θάλασσα και όμως ώραϊος, όλίγο μόνο πρισμένα τά πόδια, σφίγγουν τραβούν της γκέτες, αλλά άθικτος καλοφυλαγμένος στις θάλασσας την άγκαλιά. Μόνον τά χρυσά του μαλλιά ήταν άσπρα, όπως τά είχα δη στ' όνειρο μου. Παίρνω τό κεφάλι του στην άγκαλιά μου, τόν φιλώ, τόν χαϊδεύω, τόν στολίζω με τά άνθη που κρατούσα, του μιλώ. Γιατί τό έκανες αυτό τό κακό Περικλή μου; Τό ήξερες πως ή αγάπη μας δέν είχε αλλάξει. Μου τό είχες πει πως μόνο τότε θά έφευγες για τά μυστικά και ώραϊα, θά χανώσουν. Μά τώρα πεθαίνω κ' έγώ μαζύ σου. Τόσα χρόνια περιμέναμε, γιατί; γιατί; Ναι δέν έπρεπε νά φύγω, τώρα τό κατάλαβα. "Αδικα ζήλεψες, νόμισες ότι αγάπησα περισσότερο την τέχνη μου από σένα. Πως ήταν αυτό δυνατόν, αφού σύ ήσουν ή έμπνευσί μου, σύ ή χαρά της δημιουργίας μου, σύ ή έλπίδα για τό διπλό δοξασμένο μέλλον μας; "Ετσι λοιπόν νόμισες, πως ήταν δικαίωμά σου νά χαθής χωρίς νά πάρης μαζύ σου και την δική μου ζωή!

— "Οχι δέν είναι δικό σου τό φταιξιμο για την άπεγνωσμένη αυτή πράξη σου. "Οχι, φταίει τό άδησόπητο ριζικό της τραγικής μου μοίρας.

— Τά δάκρυά μου πέφτουν πάνω στα κλειστά του μάτια, βρέχουν τό πρόσωπό του. Κλαίει κι' αυτός μαζύ μου. 'Η φίλη μου που περιμένη έξω από την έκκλησία κτυπάει την πόρτα. "Ελα έρχονται.

— Τόν φιλώ ακόμα, ακόμα, δέν μπορώ νά τόν άποχωριστώ. Τί γαλήνη έχει ή ώραϊα του μορφή! Περικλή μου, δέν θ' άργήσω νά σε συναντήσω στα 'Ηλίσια Πεδία, θά ξεκουραστούμε πάλι όπως τότε μέσα στους άνθισμένους άσφοδέλους.

— 'Ο 'Αστυνόμος με ρωτάει. Ποιός είναι, τόν γνωρίζετε;

Είναι ό Περικλής Γιαννόπουλος.

— "Έδωσα τὴν διεύθυνσί του καὶ ὁδηγίες νὰ εἰδοποιήσουν τὴν ἀδελφή του.

Ὁ Ἄστυνόμος κλείδωσε τὴν ἐκκλησία. Ἐμεινε πάλι μόνος ὁ Περικλῆς μου μετὰ τὴν Παναγίτσα συντροφιά καὶ μετὰ τὸ χλωμὸ τὸ καντηλάκι τῆς ποῦ τρεμόσβυνε.

— Ἐφύγαμε μετὰ τὴν Νένη. Καθήσαμε ἐκεῖ ἀπέναντι σ' ἓνα ὕψωμα. Ἀπὸ ἐκεῖ παρακολουθοῦσαμε ὄλα.

Ἄν ἐμέναμε κοντὰ του, θὰ ρωτοῦσαν ποιὲς ἤμαστε, δὲν ἤθελα νὰ προδώσω τὸ μυστικὸ μας.

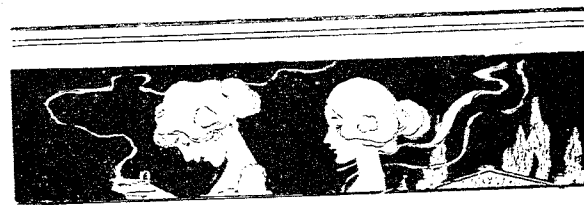
Κλαίω ἀπαρηγόρητα, τὰ δάκρυά μου τρέχουν ἀστείρευτα. Ἡ Νένη δὲν μπορεῖ νὰ με ἡσυχάση.

— "Ὅχι, λέει, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἴδῃς πεθαμένο. Σ' ὅλη σου τὴν ζωὴ, θὰ σοῦ μείνη αὐτὴ ἡ τρομερὴ ἐντύπωση.

— Τί λές Νένη. Μὰ δὲν κατάλαβες λοιπὸν ὅτι τὸ ὄνειρό μου αὐτὸ ἦταν διαταγὴ τῆς ψυχῆς του! Τὸ εἶδα τὴν ἴδια ἐκείνη ὥρα ποῦ ἐβγαλε ἡ θάλασσα τὸ σῶμα του στὴν στεργιά. Ὅπως τὸ εἶπαν. Τὰ ἄνθη ποῦ ἔκοψα στὸν ὕπνο μου καὶ ἤλθα στὴν Ἐλευσίνα νὰ τὰ ρίξω στὴν θάλασσα φανερά προορίζονταν γιὰ ἐκεῖνον νὰ τὸν στολίσω μετὰ κόκκινα τριαντάφυλλα τὸ σύμβολο τῆς ἀγάπης μας. Τὰ χρυσὰ του τὰ μαλιάκια ποῦ γίνηκαν ἄσπρα στ' ὄνειρό μου ἔπρεπε νὰ τὰ ἴδῶ νὰ βεβαιωθῶ πῶς εἶχαν ἀσπρίσει στὰ ἀληθινά. Ἄχ! ὁ καυμένος, ὁ δύσμοιρος. Πότε; σὲ ποιά ὥρα ψυχικῆς ἀγωνίας ν' ἄσπρισαν ἄραγε; "Ὅχι, ὄχι, δὲν ἦταν σύμπτωση τ' ὄνειρο αὐτό. Ὁλοφάνερη ἦταν ἡ ἐπιθυμία του νὰ τὸν ξαναἴδῶ νὰ τὸν φιλήσω γιὰ τελευταῖα φορά. Κι' ἀτέλειωτα καὶ παντοτεινὰ ἂν θρηνῶ τὸν ἄδικο

Ζωγραφίζω τὸ Ἀδριατικὸν Πέλαγος, μὴ ἐξαιρετικὴ θαλασσογραφία.

χαμό του, διπλά δυστυχισμένη θά ήμουν αν δέν τόν έβλεπα ξανά έστω και πεθαμένο.

— Αύτη είναι ή μαύρη μου μοίρα, τó φριχτό ριζικό μου. "Ο,τι γράφει δέν ξεγράφει.

— Τόν έθαψαν εκεί κοντά στον περίβολο της έκκλησίας.

"Ηλθε κόσμος, κοπέλες όλο τó χωριό.

— Βλέπαμε έμεις' από μακρυά.

— Καυμένη μου Περικλή, πόσο σε λυπούμε άδικα έχασες τήν ζωή σου. Τίποτα δέν έγινε όπως τó ήθελες, ό,τι πόθησες. Θέλησες νά εξαφανισθής, κανέννας νά μη σε ίδή πεθαμένο. "Εβαλες βαριές πέτρες στις τσέπες σου νά μείνης παντοτεινά στον βυθό. "Επήγες βαθειά μέσ στην θάλασσα νά συναντήσης τόν Χάροντα, όπως μου είχες ιστορίση στην ίδια εκείνη θέση.

"Ο "Αστυνόμος μου έδειξε τó βραχιόλι, τήν χρυσή καφρίτσα του λαιμοδέτη του, μαζί με τήν δεκάρα και τó κλαδί του πεύκου που είχε κουμπομένο μέσα από τó γέλεκο του.

— Ναι, αλλά ή "Αφροδίτη έπόθησε νά σε ξαναϊδή έστω και νεκρό. "Εζήτησε από τόν Ποσειδόνα νά τής τόν έπιστρέψη για τήν δική μου χάρη. Νά μην μείνης άκλαυτος. Νά σε φιλήσω πάλι για τελευταία φορά πριν σε πάρη στην άγκαλιά της και σε άφομοιώση στα σπλάχνα της ή άγαπημένη μας "Αττική γή.

— "Επόθησες άπραγματοποίητα, αδύνατα πράγματα.

Τήν αναγέννησι του άρχαίου έλληνικοῦ πνεύματος, τήν θεϊκή όμορφιά, τά παντοτεινά νιάτα, τήν υπερτάτη

αίωνια ήδονή, την ούράνια γαλήνη. Ένα ώραίο νεανικό άπραγματοποίητο όνειρο ήταν ή ζωή σου. Αίωνια σου ή μνήμη Περικλή μου.

— Κλείστικα πάλι στο δωμάτιό μου. Ό νοϋς μου είχε σαλέψη. Όπου και άν έγύριζα τά μάτια μου, έβλεπα την χλωμή του μορφή. Αίσθανόμουν κοντά μου την μαρμαρένια έπαφή του κορμιού του. Νύχτα μέρα ένιωθα στα χείλη μου τά παγωμένα άλμυρά του χείλη. Τό μαρτύριο αυτό σταματούσε στις φλέβες τό αίμα μου ώς την καρδιά.

— Καιροφυλαχτούσα την ώρα που θά έβγαινε ή μητέρα μου από τό σπίτι για νά έκτελέσω τόν σκοπό μου.

— Τέλος ένα πρωί έφυγε ή Μητέρα μου για τόν τόν σταθμό του τραίνου της Καλλιθέας.

Στό σπίτι βρισκόταν ακόμη τό ξυράφι του πατέρα μου, τό παίρνω και κόβω άφοβα την καρτίδα φλέβα που περνά από τόν λαιμό στο κεφάλι. Άλλά τό ξυράφι ήταν σκουριασμένο δέν την έκοψε την φλέβα πέρα ώς πέρα, όπως τό περίμενα.

— Όμως τό αίμα πετιέται, πηδά όρμητικά όσο μικρή κι' άν ήταν ή κοπή της φλέβας. Σε λίγο θά τελειώση κάθε πόνος. Έχω τό παράδειγμα του άγαπημένου μου.

— Όρεμα περιμένω τό τέλος μου, την άπολύτρωσι της τρομερης πραγματικότητας.

— Αίσθάνομαι λιγοψυχία, ευχάριστη λιποθυμία. Τά μάτια μου κλείνουν με κόπο άναπνέω. Είμαι πλημμυρισμένη μέσα στο αίμα μου.

Άλλά τά βάσανά μου δέν έχουν τέλος, ή άτυχία, ή δυστυχία με άκολουθούν.

— Ό πόρτα άνοίγει ξαφνικά και όρμάει μέσα στο δωμάτιο ή μητέρα μου.

— Τί έκανες παιδί μου! φωνάζει, και πιάνει σφιχτά την φλέβα με τά δυό της χέρια.

— Τό αίμα σταματάει. Στέλνει γρήγορα στην Άθήνα για γιατρό.

— Ό συγκοινωνία της Καλλιθέας είναι άραιά. Ό ύπηρέτης πηγαίνει με τά πόδια στην Άθήνα.

— Όρες όλόκληρες κρατάει την φλέβα ή δύσμοιρη Μάνα, τά χέρια της τρέμουν από την κούρασι και την άγωνία.

— Τέλος φτάνει ό γιατρός. Δύσκολη ή έγχειρησις, νά πιαστή ή φλέβα.

— Πάλι δέν με θέλησε ό Χάροντας.

— Τίποτα δέν μου είπε ή μητέρα μου για' αυτή μου την πράξη, άλλως τε τό φοβόταν πως κάτι θά έκανα, για ν' αυτοκτονήσω.

— Όμως μου ιστόρησε τό θαύμα της μητρικης της τηλεπάθειας.

— Είχε κίολας βάλει τό πόδι της στο σκαλοπάτι του βαγονιού για ν' άναιβη, να πάει στην Άθήνα. Τό κατεβάζει πάλι άσυναίσθητα και βιαστικά γυρίζει στο σπίτι χωρίς να ξέρη τό γιατί, άνεβαίνει τρέχοντας στο δωμάτιό μου άκριβώς την ώρα που ξεψυχούσα.

— Τό γραφτό μου ήταν να ζήσω, κι' άλλες δοκιμασίες να περάσω.

— Πρέπει φαίνεται να συνεχίσω ακόμη τά δεινά μου στον άγνωστο προορισμό μου στην γη.

— Έδω τελειώνει ή ζωή μου. Τά έπόμενα κεφάλαια της ιστορίας μου συνεχίζονται με τραγωδίες. Τόν θάνατο της λατρευτης μου μητέρας, της καλης μεγάλης μου αδελφης, του γαμβρού μου, της άγαπητης πιστης μου φίλης Νένης, που τόσα χρόνια με συντρόφευε στην χαρά και στην λύπη. Τέλος ό τραγικός θάνατος και της μικρης μου αδελφης, Ειρήνης, της μόνης και τελευταίας μου παρηγοριας. Μόνη ζωντανή πεθαμένη. Περνούν τώρα τά στερνά μου χρόνια άτονα δυστυχισμένα.

Τίποτα, καμμιά χαρά ή έλπίδα πιά.

Ό υπόσχεσή μου στην μητέρα μου για την συνέχεια και τό ένδιαφέρον μου στα παιδαγωγικά της έργα, μου έδιναν κάποια δύναμη για τό καθήκον αυτό. Ό τέχνη μου προσπαθεί να με ξεγελά ή ακόμη στην άχαρη ζωή μου, αλλά τά χρόνια άλλαξαν. Ό νέα έπιφανειακή ζωγραφική δέν μου δίνει κανένα ένδιαφέρον.

— Ζω τώρα μόνον με τις ανάμνησεις μου. 'Η μεγάλη εκείνη αγάπη δέν ξσβυσε μέσα μου, ούτε θά σβύση ποτέ. Με συντροφεύει τὸ ἀνοιξιάτικο αὐτὸ τραγούδι τοῦ ἔρωτα. 'Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου, θά μείνη ἀξέχαστο μέσ' στήν ψυχὴ μου, ἀκόμη καὶ στὸ ἀγνωστο φτερούγισμα τοῦ ὑπερπέραν.

— Κρυνόλευκα χέρια με χαϊδευτικά δάχτυλα, σάν πεταλούδας ἀνάλαφρο ἄγκιγμα.

— Τὸ ὠραῖο ξανθὸ κεφάλι πάνω στὸ 'Απολλώνιο σῶμα με τὴν ὑπερίφανη κορμοστασιά.

— Τὸ ἀγγελικὸ χαμόγελο, με τὴν ἀκατανίκητη γοητεία τῆς μελωδικῆς του φωνῆς.

— 'Υπερτάτη ἀρμονία σὲ κάθε του κίνηση γεμάτη χάρη.

— Αὐτὸς ἦταν ὁ ζηλευτὸς, ἀγαπημένος μου "Ἀδωνης...

"Ἐνα κομψὸ κασσετινάκι ἀνοίγεται κάθε χρόνο τὴν ἀνοιξὴ τὴν ἐποχὴ πού ἀνθίζουν οἱ ἀσφόδελοι.

— Καλοφυλαγμένα τὰ γράμματα τοῦ Περικλῆ μου μοσχοβολοῦν ἀκόμα τὸ ἄρωμα τῆς νειότης, τῆς ὁμορφιάς καὶ τοῦ ἔρωτα.

— 'Ἀλλὰ τί κρίμα τὰ γράμματά του σχεδὸν δέν διαβάζονται πιά. Ξάσπρισε τὸ μελάνι στοῦ χρόνου τὸ ἀσύληπτο πέρασμα.

— Μεγάλῃ εἶναι ἡ ἀπελπισία μου. Τόση φλογερὴ ἀγάπη, τόσο ὑπέροχοι στοχασμοί, ὅλα νὰ χαθοῦν, νὰ σβύσουν, τίποτε νὰ μὴ μείνη. Τὰ δάκρυσά μου κυλοῦν, βρέ-

"Ἐνα κομψὸ κασσετινάκι ἀνοίγεται κάθε χρόνο τὴν ἀνοιξὴ.

χουν τὸ χαρτί, τὸ ξασπρισμένο μελάνι σχηματίζει νοπούς λεκέδες.

— Μιά φωνή μέσα μου ψιθυρίζει.

— Μόνον ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη.

— Βυθίζομαι σὲ στοχασμούς στὴν θύμηση ἐκείνου.

Ἡ καρδιά μου χτυπᾷ σὰν πρῶτα. Ζωντανεύει μέσα μου μιὰ ἀπέραντι ἀγάπη. Σὰν ν' ἀγκαλιάζω τὴν πλάση ὅλη. Ἡ ψυχὴ μου ἔχει φτερά, ἀνεβαίνει σὲ δυσθεώρητα ὕψη. "Αὔλο αἰσθάνομαι τὸ σῶμα μου.

— Κοντὰ μου ἓνα ἄλλο φτερούγισμα μ' ἀκουμπάει. Μιὰ πνοὴ μὲ συνεπαίρνει. Ἡ ψυχὴ μου ἐνώθηκε μὲ τὴν ψυχὴ του.

— Μιὰ ἄγνωστη εὐδαιμονία μὲ κατέχει!

— Πόση ὦρα βάσταξε ἡ ἀνυπαρξία, ἡ ἔκσταση ἐκείνη δὲν ξέρω. "Οραμα ἦταν ἡ πραγματικότητα!

— "Ομως μέσα μου ἔμεινε μιὰ ἀνέκφραστη ἀρμονία, μιὰ ἀόριστη ἐλπίδα, ἡ πίστη μου στὴν αἰώνια ἀγάπη.

Ἀπόλυτη γαλήνη κατέχει τώρα τὴν ψυχὴ μου. Κλειδώνω τὸ κασσετινάκι. "Αραγε θὰ ζῶ ἀκόμα καὶ τοῦ χρόνου γιὰ τὸ ἐτήσιο αὐτὸ μνημόσυνο στὴν γλυκεῖα θύμηση τῆς μεγάλης ἀγάπης μας, τῆς ὄνειρεμένης ἐκείνης πορείας πρὸς τὴν εὐτυχία.

— Σὰν ἐπίλογός ἀντηχοῦν στὴν ψυχὴ μου τὰ λόγια τοῦ Περικλῆ μου.

— Σοφία μου. Σοφία μου, ἡ ἡδονὴ τοῦ ἔρωτα μόνον μὲ τὴν ἡδονὴ τοῦ θανάτου ἀντισταθμίζεται.

— "Ἴσως.

Τ Ε Λ Ο Σ